



inbo

Marternieuws

van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

marternieuws@inbo.be • www.inbo.be

Marternieuws 4 – Oktober 2011

Inhoud

[Nieuw bij Marternieuws: Filmpjes!](#)

[Opnieuw een boomarter doodgereden in Kalmthout](#)

[Dassen planten zich opnieuw voort in oostelijk Waals-Brabant](#)

[Albino wezel ingezameld](#)

[Wat is er aan de hand met de bunzing?](#)

[Fretten inzamelen? Jazeker!](#)

[Eufrasie & Co](#)

Nieuw bij marternieuws: filmpjes!

Doordat we frequent gebruik maken van video-opnames bij ons onderzoek beschikken we ondertussen over een uitgebreid archief aan filmpjes. Omdat deze filmpjes te mooi en waardevol zijn om enkel in een intern archief te belanden willen we ze dan ook met jullie delen. Op het [INBO-kanaal op Vimeo](#) hebben we een aantal oudere en recente filmpjes geplaatst over het boomarteronderzoek in Sinaai. Elk filmpje is gedocumenteerd met plaats en datum en een korte omschrijving.

De filmpjes die in de loop van de volgende edities van Marternieuws zullen verschijnen zullen meestal actueel zijn en fungeren als bijkomende documentatie bij de tekst.

Opnieuw een boomarter doodgereden in Kalmthout

Maandagavond 4 juli 2011 vond boswachter Lucas Berghmans een dode boomarter langs de Putsesteenweg in Kalmthout, naast de Kalmthoutse Heide. Het is al het tweede vastgestelde verkeersslachtoffer op Kalmthouts grondgebied. In 2007 ging het om een jong mannetje dat levend kon worden overgebracht naar het Vogelopvangcentrum (VOC) in Brasschaat en opnieuw kon worden vrijgelaten.

De vondst van nog een verkeersslachtoffer in de winter van 2008 (een jong wijfje, deze keer in Brecht), in combinatie met een fotovalopname, historische én recente zichtwaarnemingen deed ons toen besluiten dat de regio een populatie boomarters moest herbergen. Met de vondst van (helaas) opnieuw een verkeersslachtoffer krijgen we nogmaals bevestiging.

Maar er is ook heuglijk nieuws: één dag later (in de namiddag) zou een levende boomarter waargenomen zijn aan de Nederlandse zijde van het Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide (bron: H. Wijsman, 2011, Nederland). Net zoals in Vlaanderen ging men er ook aan Nederlandse zijde lange tijd van uit dat boomarters er niet (meer) voorkwamen. In de 'Wouwse plantage', een ander Nederlands bosgebied tussen de landsgrens en Bergen-op Zoom, werden ondertussen al boomarters vastgesteld met fotovallen. Recent was er nog een melding van een verkeersslachtoffer op die plaats, maar het dier werd helaas niet ingezameld en dit gegeven kon dus niet bevestigd worden.

Uit de autopsie van het recentste verkeersslachtoffer uit Kalmthout bleek het om een jong wijfje van 1084 gram te gaan dat nog geen jongen had gehad. Naar alle waarschijnlijkheid een tweedejaarsdier, de exacte leeftijd kan later nog bevestigd worden via onderzoek van een tandcoupe. In de maag vonden we een merelei. Dit dier had weinig of geen vetreserves (zowel niervet als onderhuids vet) maar voor de rest verkeerde het in goede conditie.

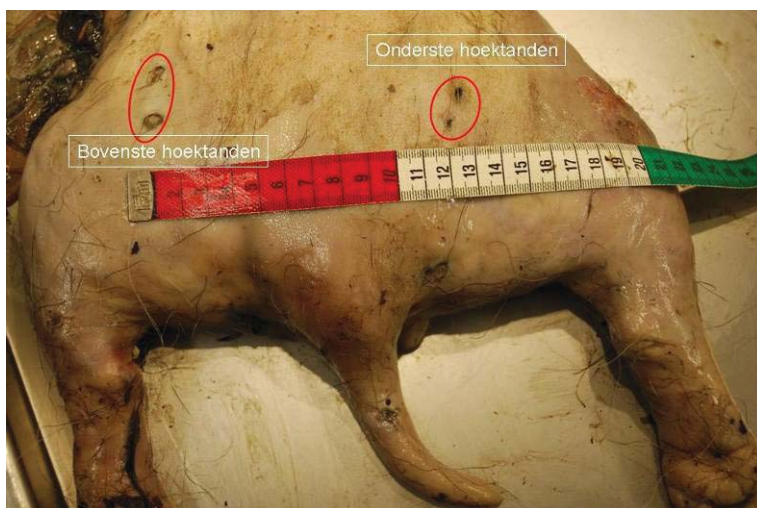


Verkeersslachtoffer te Kalmthout, 04 juli 2011 (foto INBO)

Dassen planten zich opnieuw voort in oostelijk Waals-Brabant

In het vorige Marternieuws uitten we ons vermoeden dat er opnieuw (lokaal) dassen gevestigd zijn in het oostelijk deel van Waals-Brabant. De inkt was nog niet droog of er kwam al bevestiging. Op een steenworp van de grens met Vlaams-Brabant werd een bewoonde burcht gevonden. Toen de ontdekker eind juni tweemaal bij de burcht ging postvatten, leverde dit twee keer een waarneming van drie dassen op! Helaas werd op 1 juli een das dood aangetroffen in de directe nabijheid van de burcht. De das was op dat moment al in behoorlijk verre staat van ontbinding maar werd gelukkig toch ingezameld. De vinder was vooral ook bezorgd dat hier kwaad opzet mee gemoeid zou geweest zijn. Tijdens de autopsie stelden we vast dat het een jong mannetje betrof van zowat vier à vijf maanden oud. Op het lichaam vonden we verschillende kleine ronde gaten, verschillende gaten op de rugzijde waren duidelijk paarsgewijs: het beeld van hondenbeten. Op de flank en buik was het aantal gaten echter zo groot dat er geen gepaarde trauma's te onderscheiden waren, wellicht werden deze gaten veroorzaakt door de maden. De mogelijkheid van een (hagel)schot leek onwaarschijnlijk maar voor alle zekerheid lieten we een RX nemen van het kadaver, het resultaat was inderdaad negatief. Opzettelijke vergiftiging valt eveneens uit te sluiten: meestal gaat het dan om dermate 'straf spul' dat het dier kort na opname van het vergif meteen sterft. Resten van het giftige aas zijn dan vrijwel altijd terug te vinden in de maaginhoud, de maag was in dit geval volledig leeg.

Volwassen dassen zijn zeer weerbaar tegen honden, jonge dassen zijn dit veel minder. Mogelijk was dit jong ook verzwakt door de voor dassen bijzonder slechte weersomstandigheden in het voorjaar. De extreme droogte in april en mei was in juni zeker nog niet in die mate gecompenseerd dat de slakken en regenwormen zomaar voor het opeten zullen gekropen hebben. Ongetwijfeld is er dit jaar veel uitval onder de jongen geweest.



Dode das gevonden nabij burcht: door de gevorderde ontbinding komt de opperhuid (met de vacht) als geheel los van de lederhuid, waarin dan duidelijk de hoektandafdrukken van een middelgrote hond te zien zijn (foto INBO)

Enkele weken na de doodvondst van het jonge mannetje kwam er toch nog goed nieuws: er werden opnieuw twee dassen op de burcht waargenomen. Het is niet helemaal zeker of het hier een waarneming van twee jonge dassen betreft dan wel de moeder met één jong. In de zomer zijn jonge dassen in het veld bijna niet meer te onderscheiden van de volwassen dieren.

De situatie wordt er in alle discretie verder opgevolgd. Vanzelfsprekend geven we geen verdere details om elke vorm van verstoring te vermijden. Dassen die zich pas gevestigd hebben in een gebied zijn namelijk erg gevoelig voor burchtverstoring.

Albino wezel ingezameld

In het VOC van Brasschaat (Antwerpen) werd een zieke albino wezel binnengebracht. Het dier kon niet meer gered worden en werd geëuthanaseerd. Het kadaver bevindt zich ondertussen in onze diepvriezer. Het is de eerste keer dat we een albino wezel onder ogen krijgen. In noordelijke streken krijgen wezels net zoals hermelijnen een witte wintervacht. Bij ons komen witte wezels niet voor, tenzij het een uitzonderlijke albino betreft zoals deze. Het betreft hier dus geen haarwissel, maar het ontbreken van pigment, als gevolg waarvan ook de ogen niet zwart maar typisch rood zijn.

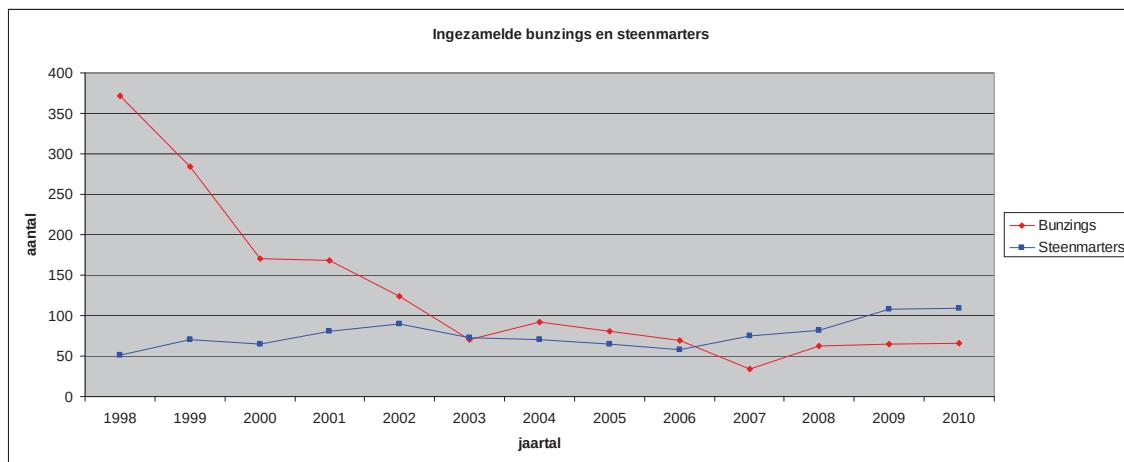


Albino wezel, aangetroffen in de Oude Landen te Ekeren, 27 juli 2011 (foto INBO)

Wat is er aan de hand met de bunzing?

Bunzings komen van oudsher over heel Vlaanderen voor en zijn nog steeds relatief algemeen. Vele waarnemers signaleren echter dat de bunzing in het laatste decennium een forse achteruitgang heeft gekend in hun streek.

Deze signalen worden ook bevestigd door de aantallen ingezamelde bunzings via het Marternetwerk (zie grafiek). Hier dient men wel rekening te houden met een afzwakkende inzamelinspanning na de aanvangsjaren en de boodschap in 2006 om niet-intacte bunzings tijdelijk als minder prioritair voor inzameling te beschouwen. Dit was toen uit overmacht omdat we de grote hoeveelheid ingezamelde bunzings van de voorgaande jaren niet tijdig konden verwerken, daarenboven was er toen een tijdelijk personeelstekort. De grote terugval in de aantallen dateert in elk geval reeds van vóór deze boodschap. De voorbije twee jaar hebben we, naar aanleiding van de alarmerende signalen (zowel op lokaal als op Europees niveau), gevraagd aan de medewerkers van het Marternetwerk om opnieuw *alle* bunzings (in welke toestand dan ook) in te zamelen. Momenteel stellen we vast dat de aantallen opnieuw schommelen rond het niveau van 2006.



Het is opvallend dat de terugval in de ingezamelde dieren na het aanvangsjaar helemaal niet opgaat voor steenmarter. Het aantal ingezamelde bunzings was in 1998 een zevenvoud van het aantal ingezamelde steenmarters. Tegenwoordig worden bijna dubbel zoveel steenmarters dan bunzings ingezameld. De aantallen gemelde verkeersslachtoffers van beide soorten (dus inclusief de niet-ingezamelde) vertonen over de jaren heen een analoog verloop als de ingezamelde verkeersslachtoffers.

Alles wijst er op dat bunzings in onze streken wel degelijk sterk achteruitgegaan zijn. De oorzaken van deze achteruitgang zijn niet goed gekend. Mogelijke oorzaken zijn: de steeds verder schrijdende schaalvergroting in de landbouw en habitatfragmentatie, het dichter wordend weggennet en het toenemend verkeer, een verhoogde opname en opstapeling van gifstoffen in het milieu, de achteruitgang van de konijnenstand,... Waarschijnlijk is het een combinatie van factoren en werkt de ene factor versterkend ten opzichte van de andere, waarbij op zeker moment een bepaalde drempel wordt bereikt en overschreden.

Soms wordt wel eens gesuggereerd dat de dalende bunzingstand een rechtstreeks gevolg is van de opkomst van de steenmarter. Hoewel enige invloed niet uit te sluiten is, lijkt dit weinig waarschijnlijk gezien het verschil in terreingebruik en de slechts gedeeltelijk overlappende voedselkeuze van de twee soorten. Dit verschil zien we in Vlaanderen bevestigd via de analyse van maaginhouden. Steenmarters eten, in tegenstelling tot bunzings, behoorlijk veel plantaardige kost (vooral allerlei fruit), keukenafval, en ook allerlei ongewervelden zoals rupsen – en bijna nooit amfibieën. Deze laatste vormen precies een zeer belangrijk aandeel in het menu van de bunzing. Enkel de kleine zoogdieren en vogels zijn gemeenschappelijk in de voedselkeuze. In Nederland heeft men recent aan de hand van zenderonderzoek kunnen vaststellen dat beide soorten elkaar niet uitsluiten.

Ook de rekolonisatie van de vos, zowat een decennium eerder op gang gekomen dan deze van de steenmarter, zou in principe een rol kunnen spelen in de achteruitgang van de bunzing – hoewel het dan wel vreemd is dat bunzing en steenmarter daarbij een tegengestelde trend vertonen.

De onderzoeksgroep genetische diversiteit op het INBO probeert zicht te krijgen op de genetische diversiteit van een aantal marterachtigen (bunzing, steenmarter en das). De populaties van steenmarter en das blijken alvast weinig of geen last te hebben van genetische isolatie en zijn genetisch gezond. Bij bunzing is er weliswaar nog geen sprake van inteelt, maar bunzings uit West-Vlaanderen vertonen wel een lagere genetische diversiteit dan bunzings uit Limburg.

Op vlak van toxicologisch onderzoek worden in samenwerking met de faculteit diergeneeskunde van de Universiteit Gent pogingen ondernomen om meer inzicht te krijgen in de invloed van de gifstoffen, zoals residuen van rodenticiden (rattenvergif), die aanwezig zijn in de weefsels van bunzings.

Een ander potentieel probleem voor de bunzing als soort is hybridisatie met fretten. In het hiernavolgend artikel gaan we hier nog wat dieper op in.

Het mag duidelijk zijn dat de bunzingproblematiek een ingewikkeld kluwen is.

Langetermijnonderzoek op verkeersslachtoffers is onmisbaar voor het ontrafelen van dit kluwen!

Daarom willen we nogmaals benadrukken dat verhoogde inzamelaandacht voor bunzing gewenst is. Iedere waarnemer kan hierin bijdragen door verkeersslachtoffers door te seinen naar de koeriers van het marternetwerk ([contactlijst te raadplegen op onze website](#)).

Fretten inzamelen? Jazeker!

Een niet onaanzienlijk deel van de bunzings die effectief ingezameld worden als bunzingverkeersslachtoffer vertonen uiterlijke kenmerken die kunnen wijzen op hybridisatie met fret. In een steekproef uit 2003 bleek het om 10-20 % te gaan. Daarnaast worden ook af en toe 'zuivere' fretten ingezameld. Bij fretten van het 'bunzingtype' is een vergissing met bunzing in een eerste oogopslag snel gemaakt. Bij lichtbruine, beige of 'gele' fretten ziet iedereen onmiddellijk dat het om een fret gaat. Toch is het zeker de moeite om ook deze dieren in te zamelen als ze gevonden worden. Het kan inderdaad om een dier gaan dat pas ontsnapt is uit gevangenschap maar evengoed om een dier dat reeds lange tijd in de natuur overleeft. Een recent voorbeeld maakt dit meteen duidelijk: onlangs voerden we een autopsie uit op een gele fret gevonden in Reningelst (West-Vlaanderen) tijdens een uitstap van de JNM. Het dier werd dood aangetroffen in de omgeving van een natuurreservaat. De autopsie wees uit dat het wel degelijk om een verkeersslachtoffer ging. In de maag werden amfibieresten gevonden. Predatie van amfibieën is typisch bunzinggedrag. Een goede conditie en een maag vol met amfibieresten wijst er op dat deze fret zeer goed in staat was om zelf zijn eigen kostje bijeen te scharrelen en vermoedelijk reeds geruime tijd in de vrije natuur rondliep. Wat meer is: in de eierstokken waren zogenaamde 'gele lichaampjes' (corpora lutea) aanwezig, die duiden op bevruchting van eicellen en dracht. Gezien nog geen embryo's zichtbaar waren, had de bevruchting kennelijk nog maar recent daarvoor plaatsgehad – en dat terwijl het dier vermoedelijk al een tijdlang op vrije voeten liep. De fret werd ingezameld op 7 april, in volle paarperiode van bunzings. Bunzings kunnen fretten gemakkelijk doden, ontmoetingen tussen fretten en wilde bunzings kunnen fataal aflopen voor de fret in kwestie. Een mannetjesbunzing die een fretwifje in oestrus tegenkomt daarentegen zal echter wel paren met het fretwifje. Was dit dier niet in aanvaring gekomen met een auto, dan werd wellicht (alweer?) een nest hybrides tussen bunzing en fret geboren in de vrije natuur.

Wegens de sterke verwantschap tussen fretten en bunzings is het niet eenvoudig om via genetisch onderzoek de mate van hybridisatie in een bunzingpopulatie na te gaan.

In gebieden waar nog een sterke bunzingpopulatie aanwezig is, zal een sporadisch optredende kruising weinig invloed hebben op de genenpool. De 'wilde' bunzinggenen zullen in dit geval de overhand halen. Vermoedelijk verandert dit wanneer bunzings schaars zijn en fretten herhaaldelijk opnieuw worden ingebracht in de bunzingpopulatie. In veel gebieden in Vlaanderen zijn bunzings schaars geworden. Door de hoge bevolkingsdichtheid – met als logisch gevolg een hoge dichtheid aan fretten, die steeds meer als huisdier worden gehouden – is de kans reëel dat bunzings op zoek naar een partner ook fretten ontmoeten. De bunzing als soort, die door diverse factoren reeds sterk onder druk staat, wordt op deze manier ook nog eens bedreigd door hybridisatie. Nadat de bunzing in Groot-Brittannië door vervolging bijna uitgeroeid was – met uitzondering van een aantal bolwerken in dunbevolkte gebieden – neemt de soort er nu weer toe, waarbij het oude verspreidingsgebied opnieuw ingenomen wordt. Men vermoedt echter dat de bunzings die nu opnieuw terrein winnen hybriden zijn... Uitsterven door hybridisatie is echter ook uitsterven.



Normaal bunzingmannetje (uiterst links) versus bunzingwifjes met vachtkenmerken die kunnen wijzen op hybridisatie met fret (het verschil in grootte heeft enkel te maken met het geslacht) (foto INBO)

Eufrasie & Co

In de vorige nieuwsbrief was al te lezen dat boommarter Eufrasie kort na het verlaten van haar nestboom in het privé-domein samen met één jong door onze fotovallen geregistreerd werd aan de overzijde van de vaart, in de Heirnisse. Door het uitvallen van de zender zijn we voorlopig overgeleverd aan fotovalopnames om voeling te houden met de boommarters van Sinaai. Dankzij de waarnemingen aan de nestboom door Paul Vercauteren wisten we dat er (minimum) twee jongen waren. Toen Eufrasie samen met één jong door een fotoval werd geregistreerd konden we niet zeker weten of één van de jongen iets overkomen was of dat er toevallig geen twee jongen tegelijk in beeld kwamen. Enkele dagen na het verschijnen van de nieuwsbrief bleek het tweede scenario waar te zijn: begin juli verschenen af en toe twee jongen samen met hun moeder in hetzelfde beeld of dezelfde video-opname. Op die beelden was te zien dat één jong toen al duidelijk groter was dan Eufrasie. Waarschijnlijk gaat het dus om een 'zoon' en een 'dochter'. Later in de zomer kregen we opnieuw telkens maar één jong tegelijk samen met Eufrasie in beeld. Op een opname van 15 augustus is het verschil in grootte tussen Eufrasie en de marter die haar vergezelt dermate groot dat we twijfelen of het geen adult mannetje is. De zomer is namelijk paarperiode voor boommarters en de enige tijd dat volwassen boommarters van een verschillend geslacht in elkaars nabijheid kunnen gezien worden. De jongen zullen zich bij deze confrontaties wat op de achtergrond houden. Het is weliswaar mogelijk om via de keelvlak individuen van elkaar te onderscheiden, maar ondanks de vele fotovalopnames blijkt dit in de praktijk toch zeer moeilijk te zijn!

In diezelfde periode stonden ook fotovallen opgesteld aan de overzijde van de vaart (de kant van de Vette-meers), maar in een perceel net buiten het door telemetrie vastgestelde leefgebied van Eufrasie. Hier zijn meermaals foto's genomen van één individu, in tegenstelling tot de opnames in de Heirnisse waar telkens (minstens) twee individuen per sessie in beeld komen, waarvan eentje telkens Eufrasie is. Omdat het om één individu gaat, in een perceel waar we Eufrasie nooit eerder hebben vastgesteld, vermoeden we dat dit het adulte mannetje is en geen jong dat toevallig zonder zijn moeder in beeld komt. Er is nog een bijkomende aanwijzing: 48 minuten na de foto van de solitaire marter werden er aan de andere zijde van de Moervaart foto's gemaakt van Eufrasie samen met een andere marter, vermoedelijk een van haar jongen. De twee locaties liggen op een kleine 500 meter van elkaar verwijderd, maar dus wel gescheiden door de waterloop.

Een goeie maand later, op 19 september kwam de verrassing van de zomer: Eufrasie werd (alleen) gefotografeerd door een fotoval in de Fondatie, op maar liefst 1.6 km ten oosten van de Weimanstraat, die maandenlang de uiterste oostgrens van haar territorium vormde (zie kaartje in vorige Marternieuws). Al die tijd dat we Eufrasie volgden stonden ook in de Fondatie fotovallen, echter zonder ook maar één marter te fotograferen, laat staan Eufrasie.

Diezelfde week hebben we in de Heirnisse ook een opname gemaakt van een boommarter die niet Eufrasie is, vermoedelijk één van haar jongen.

Wat zou hier aan de hand zijn? Was dit een éénmalig 'uitstapje' van Eufrasie en zien we haar spoedig terug in de Heirnisse, werd ze door haar jongen verdreven uit haar eigen territorium, of heeft ze zelf plaats gemaakt? Hopelijk komt hier ooit klaarheid in.

Ondertussen verwachten we nieuwe zenders met een groter bereik en langere levensduur (24 i.p.v. 8 maanden: de techniek staat niet stil). Dit heeft als gevolg dat we niet meer met de beperkingen hoeven rekening te houden die we met onze vorige zenders hadden. Als we deze keer een boommarter willen volgen gedurende de voortplantingsperiode, hoeven we dus niet te wachten tot de winter om haar opnieuw te vangen. Door het grotere bereik kunnen we bovendien pogingen ondernemen om ook een dier tijdens de dispersie te volgen. Van zodra we de zenders ter beschikking hebben zullen we dan ook starten met vangstpogingen. Helaas blijken de boommarters de laatste weken (eind augustus-begin september) veel minder belangstelling in het uitgelegde aas in de vallen te vertonen. Dit heeft ongetwijfeld te maken met het hoge voedselaanbod deze tijd van het jaar (braambessen, bessen van Amerikaanse vogelkers,...). Wordt vervolgd...



Eufrasie en haar twee jongen (foto's INBO)



Eufrasie samen met een adult mannetje of met één van haar jongen in de val?? (De val staat ter gewenning open en wordt geaasd, maar staat nog niet op scherp) (foto INBO)



Adult mannetje of een jong? (foto INBO)



Boommarter gefotografeerd net buiten het leefgebied van Eufrasie (foto INBO)



Eufrasie gefotografeerd in de Fondatie, op maar liefst 1.6 km ten oosten van de Weimanstraat die maandenlang de uiterste oostgrens van haar territorium vormde (foto INBO)

Auteurs: Jan Gouwy, Koen Van Den Berge, Filip Berlengee en Dirk Vansevenant

Contact: marternieuws@inbo.be

© Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, 2011 | Vu: Jurgen Tack, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel